

GEZELSCHAPSLEVEN TE GENT IN DE 19e BEGIN 20e EEUW (Vervolg en Slot)

c/ TEERLINGSPEL, KAARTEN EN PIJPROKEN

Wie voor wedstrijd wou kaarten, pijproken of teerlingspelen moest dat uiteraard in een stamcafé of in een "sociëteit" doen.

Over specifieke kaart- of pijprokersgezelschappen met een eigen benaming bestaat weinig informatie. Immers, in elk café kaartte men of hingen lange wedstrijdpijpen van de "habitués".

Teerlingmaatschappijen waren toen bijzonder populair. Verscheidene gezelschappen droegen namen, ontleend aan de Gentse teerlingnomenclatuur:

verkens, charles-dix, kavel, kraaiers, kloefen en zokken, goeie tien, uilen, cavalier, jonge garde, oude garde enz. (30).

Reeds in 1832 ontstond het teerlinggezelschap "*Het Trompetje*", waarschijnlijk zo genoemd naar het stamcafé. In 1844 blijkt de vereniging "*Sint-Apollonia*" te zijn gesticht. Drie jaar nadien ontstond het gezelschap "*De verenigde Vrienden*", die we kennen als kruisboogmaatschappij. Van de andere twee is het lokaal ons niet bekend.

De rokersmaatschappij "*Vrede en Vreugd*" werd omstreeks 1845 gesticht en vestigde zich in het "Boldershof" in de Sint-Amandstraat. De 28ste maart 1856 organiseerden ze een pijpentoonstelling. Met de geïnde entreegelden werden 233 broden gekocht die aan behoeftige gezinnen uit de omgeving werden uitgedeeld.

"*De jonge Verkens*" (31), een teerlinggezelschap, kwam in 1850 tot stand. "Brahma" werd te Gent beschouwd als de beschermheer van de teerling- of pietjesbak. Niet te verwonderen dat een maatschappij van omstreeks 1850 zich "*De Kinderen van Brahma*" noemde. Verscheidene andere teerlingmaatschappijen kozen een soortgelijke benaming.

In 1851 ontstond de schutterij "*De Schelde*". Deze richtte tevens een teerlingafdeling op.

Aan het Dok kwam in 1853 de vereniging "*De Vlaamse Leeuw*" tot stand. De leden waren bolders en teerlingspelers.

Een jaar nadien ontstond de maatschappij "*Al de Verkens*".

Tijdens de 19de eeuw richtten de Gentse teerlingmaatschappijen "beroeven" in. Dat betekende dat ze mekaar tot (soms vinnige!) wedstrijden uitdaagden. Dit gebeurde o.m. op 15 oktober 1860 tussen "*Les vieux Cubiophiles*" en "*Les jeunes Cubiophiles*", verenigingen die ca. 1855 waren gesticht. De "vieux" wonnen deze uitdaging, doch in 1861 eisten en bekwamen "les jeunes" met succes hun revanche.

Circa 1855 kwamen nog verschillende teerlingmaatschappijen tot stand, o.m. "*Naar de Kavel*" in 1856. (32)

Ook ontstond toen "*De Koolkappersgilde*" (33) die tevens boldersfanaten telde. De leden kwamen waarschijnlijk samen in het "Salon Napoléon" bij de Coupure. Werden toen ook gesticht, "*De marmeren Teerling*", "*De Lan-teernlopers*" en "*De oude Garde*". (34)

In 1856 ontstonden "*De Kraaiers*" en "*De jonge Garde*". (35)

---

(30) Lievevrouw-Coopman, L., Een teerlingspel te Gent. Gent, 1951.

(31) Een "verken" een dobbelsteen met vier ogen.

(32) Een kavel: een inkeping of een streepje op de rand van de teerlingbak.

(33) Een koolkapper: bijnaam van elke bewoner van Ekkergerm en benaming van de teerlingworp 4.4.3.3.

(34) Een oude garde: teerlingworp van 6.6.5.5.

(35) Een jonge garde: gooi van 5.5.4.4.

"*De vliegende Teerlingen*" werd in 1857 opgericht en een jaar nadien kon men de teerlingen hanteren bij "*Kloefen en Zokken*" (36), uitdrukking als men ééneentwintig speelde. Haar lokaal lag in het verdwenen Posthoornstraatje bij de Sint-Niklaaskerk.

In "Het Lindeken" op de Sint-Salvatorstraat werd in 1859 "*De goede Tien*" (37) gesticht. De benaming refereerde naar een worp van 64 die men ook een "Charles X" noemde.

Een jaar nadien richtte men opnieuw verschillende teerlingmaatschappijen op, o.m. "*De drie Uilen*". (38). Een andere maatschappij was deze van "*De Katers*" waar men tevens kaart speelde. Iemand die bij het kaartspel verloor, zei: "Hier heeft 'ne kater geziekt (geplast)". De "Katers" deden geregeld aan liefdadigheid in het Gentse.

Eveneens in 1860 ontstonden "*De jonge Leeuwen*" en het gezelschap "*Ekkergemtoren*" (39) naar een teerlingworp van 43.

Omstreeks datzelfde jaar werden ook "*Vier Zessen zijn de Groten*", "*De Teerlingbak*", "*De Dobbelaren*", "*De vrije Gedachte*" en "*De Helden*" (40) opgericht. Tevens kende men de maatschappij "*De Pietjes bij*", de "*Kattejongen*", "*De Verkens mee een Kodde*" (41), gezelschap dat zijn lokaal had in de Papegaaistraat. Hij ontleende zijn naam aan de worp van 41, ook "verkens mee pinnen" of "mee tjakken" geheten en de "*Verkens zonder Kodde*" die blijkbaar in hetzelfde café bijeenkwamen.

De "*Brahma sta me bij*" organiseerde in 1876 een grote teerlingwedstrijd in de "Sodaliteit" op de Korte Mere.

In 1861 ontstond de groep "*De ware Vrienden*", vereniging die waarschijnlijk behoorde tot de boldersmaatschappij van ca. 1845.

Bekend was de teerlingmaatschappij "*De Ganzenbroeders*" (42). Ze werd in 1862 gesticht en had het café "Het Aapken" op de Poeljemarkt tot lokaal.

"*De Goudbloem*" (of gans!) werd circa 1865 opgericht en men kende toen tevens de maatschappij "*De Ganzenvangers*".

Soldaten die onder paus Pius IX hadden gediend, stichtten omstreeks die tijd een teerlingvereniging op die "*De Zouaven*" heetten. Volgens Emiel Andelhof (43) liet de voorzitter nooit na zijn "fez" op het hoofd te zetten tijdens de

---

(36) Kloefen en zokken: worp van 2.2.1.1.

(37) De goede tien: teerlingworp van 6.6.4.4.

(38) Een uil: een oog, een punt of een pietje.

(39) Een Ekkergemtoren: gooi van 4.4.3.3.

(40) Een held: worp van 2 zessen en 2 zonder tel (ook "schoon meiske" enz.).

(41) Verkens mee een kodde: worp van 4.4.1.1.

(42) Ganze of goele: een borrel.

(43) Andelhof, E., Dit is de excellente kronijke van de Brahmisten. *Oostvlaamse Zanten*, 1937, p. 164.

vergaderingen die doorgingen in het café "De Zwarte Ram" (44) in de Lange Violettenstraat. De "Zouaven" deden ook aan liefdadigheid.

Bijna gelijktijdig stichtte men de groepering "*De Garibaldisten*". Waren zij ook tegenstanders van de "Zouaven" tijdens het teerlingspel?

In 1867 werd het gezelschap "*De Muggen*" gesticht en tussen 1870-'80 kwamen de volgende maatschappijen aan de beurt: "*De gouden Teerling*", "*De Bloedvrienden*" en "*De kwade Negen*" (45), waarvan de leden bij elkaar kwamen in "Het zwart Paard" in het Nieuwland.

Daarenboven ontstonden "*De vrije Zessen*" (46), "*De verenigde Patriotten*", "*De vrije Steenlossers*" (doppelsteenspelers), "*De jonge Leiren*" (47), "*Verkens Vooruit*" en "*De jonge Savoyards*".

Er zullen wel heel wat andere teerlingmaatschappijen hebben bestaan, doch ze bleven anoniem. Men beweert immers dat er tussen 1830 en 1880 een honderdtal te Gent werden geteld. Na 1880 zou dat aantal geslonken zijn, wat niet nalaat dat er toen nog verscheidene ontstonden.

Omstreeks 1885 werd "*Geschoren zonder Zeep*" opgericht; ook "*Het Baudelo Toreken*", "*Het Heksken*", "*De Kloefkappers*", "*Het Vrouwenverdriet*" en "*De Kuil der Leeuwen*".

Op de Gasmeterlaan, in de herberg "Het Brouwerken", werd door enkele jongeren in 1886 de teerlingmaatschappij "*De Verkenspuisten*" gesticht. Die naam was naar het schijnt verkozen in verband met twee personen, een bult en een kreupele, die geregeld samen dit café bezochten. Na enige tijd herdoopte de "patron" zijn zaak in "Café de la Brasserie". Doch het lokaal voldeed niet meer en de stichters van de "Verkenspuisten" verhuisden naar "Het Zulleke" in het Heilige-Geeststraatje. Deze vereniging was tevens een sociëteit van smulpapen en aan het eind van haar bestaan organiseerde ze ook goed bijgewoonde zang- en toneelavonden. Op een bepaald moment verbroederde ze met de rokersmaatschappij "*De Tabacos*". Het lokaal van deze laatsten was "Café De Zwaan" in de Noordstraat. Heel wat begoede burgers zaten geregeld mee aan de dis door beide maatschappijen georganiseerd. (48)

Omstreeks 1890 werd het doppelgezelschap "*De Luizen van de Muide*" opgericht. Zijn lokaal was de herberg "In de nieuwe Statie", bijgenaamd "Het Hoekske", op de Meulesteedsesteenweg. Eveneens ontstonden toen "*De Vreugde*", "*De goede Zoekers*" en "*De Hazen*".

---

(44) Het uithangteken van deze herberg bevindt zich in het Museum voor Volkskunde te Gent.

(45) De kwade negen: worp van drieënzestig of 6.6.3.3.

(46) Zessen: doppelstenen met zes ogen.

(47) Een leire: een vagebond.

(48) Andelhof, E., Dit is de excellente kronijke... *Oostvlaamse Zanten*, 1940, p. 34-44. Ook medegedeeld door de heer M. Broeckhove, volkskundige, Gent.

In 1891 werd, in een café op de Voormuide, de maatschappij "*De Brahma's Vrienden*" opgericht. Haar kenspreuk luidde "Voor pietjes spelen, voor maag en kelen". Deze vereniging werd officieel door het stadsbestuur erkend. Ze telde werkende, beschermende en ereleden die zich tevens inzetten voor liefdadige werken.

Volgens Emiel Andelhof (49) waren er te Gent in 1892 nog 36 teerlingmaatschappijen, o.m. "*Les Jambards*", "*Charles-Dix*", "*Saint-Hubert*", "*Les cent Gardes*", "*Les Bons Vivants*", "*Les sans Faim, non sans Soif*", "*De Vliegende Teerlingen*", "*De Leeuw van Vlaanderen*", "*Verkens Vooruit*", "*De Uilen*" enz.

Uit de opsomming van deze sterk gevarieerde groep blijkt duidelijk dat de informatie over de teerlinggezelschappen zich doorgaans beperkte tot de naam. Andere archivalia zullen wel nooit bestaan hebben.

d) GEZELLIGHEIDS- EN FESTIVITEITENCLUBS

In de vorige eeuw blijken er talrijke maatschappijen te hebben bestaan die uitsluitend tot doel hadden plezier te maken en/of volkse feesten te organiseren. Sommige ontstonden en verdwenen waarschijnlijk na een kort bestaan, zonder enig spoor na te laten. Over enkele verenigingen zijn we echter wel enigszins ingelicht.

In 1848 werd de vereniging "*Crème de Bonbon*" opgericht. Dat gezelschap bestond aanvankelijk uit een tiental vrienden ambachtslui. Ze vergaderden in het café "Oud Spanjaards Kasteel" op de Sint-Machariuswijk. In 1851 organiseerden ze een loopwedstrijd voor trekpaarden, misschien wel met een knipoog naar de renpaardenkoersen op de piste van Sint-Denijs-Westrem!

Omstreeks 1850 stichtte men de maatschappij "*De Verenigde Vlamingen*". Waar deze bijeenkwam, weten we niet doch in 1857 richtte ze een wedstrijd in voor hoepelrokken bij de vrouwen en eveneens een ezelskoers.

Bekend en geliefd was de volkse vereniging en dansgroep "*De lochte Genteneirs*". Deze oefenden in de herberg "Sint-Antonius" of in "De witte Mouw" op de Oude Beestenmarkt.

In 1853 bestonden ook de dansliefhebbersmaatschappijen "*De zware Genteneirs*", bekend om hun lijfstuk "de slinke zesse", en "*De Leeuwkens*". De "zware" oefenden in de zaal "Parnassus" op de Houtlei terwijl "De Leeuwkes" bijeenkwamen in de herberg "Vlissingen" aan het Sluizeken. Tijdens de Gentse Feesten traden deze groepen op aan de Oude Beestenmarkt. De exhibitie gebeurde op een houten podium, een paar meter boven de grond.

---

(49) Andelhof, E., op. cit.

Naast kunstdansen vertoonden ze tevens pantomiemen. Ze beschikten over een blaasinstrumentenorkest van een vijftal mannen. De dansdemonstraties duurden gemiddeld 4 tot 8 uren!

In 1867 verbrokkelden de gezelschappen der "Zware Genteneirs" en der "Leeuwkens". De "lochten" dansten verder en traden ook buiten Gent op, o.m. in de voorsteden en ook te Brugge en te Brussel. Tijdens de Wereld-expositie van 1913 alhier, oogstten ze veel bijval. (50)

Vóór 1855 werd de "*Gilde der Haeghe-Scheerders*" gesticht, genoemd naar de drukker Eugène Vander Haeghen. Haar kenspreuk luidde "Tcomet al vander Haeghen". De leden stonden bekend om hun smulpartijen.

De maatschappij "*Gand Attractions*" had haar lokaal in het Café des Arcades" op de Kouter. Ze werd in 1865 gesticht met het doel de kleinhandel in de stad te bevorderen.

Omstreeks 1869 bestond er waarschijnlijk een groepering van grappenmakers die mekaar vonden in de zaal "Thalia" op het Sint-Pietersplein 37. Hun vereniging heette "*Recht voor de Vuist*". De 3de mei 1869 kondigden ze per strooibriefje een verzonnen galavertoning aan van "Guillaume Tell", "opera in drie dagen en drie nachten, de koren gezongen door katers en katinen enz..." (51)

"*Rarekiek en C°*" was een soortgelijke vereniging. In 1875 verscheen een nummer van het satirisch weekblad met dezelfde naam. Eugène Vandermeulen, drukker, bijgenaamd "De Baard" (zie voetnoot 51), was de stichter. De kenspreuk was "Zich doodlachen en eten als 't voor niet is."

In het Sint-Pieterskwartier vestigden zich tijdens de tachtiger jaren nog enkele gezelligheidsclubs.

De duivenliefhebbersmaatschappij "*De Vriendenkring*" richtte tijdens de Gentse Feesten van 1887 een vermakelijkheidsfestival in waaraan een 30-tal verenigingen deelnamen.

Ook het gezelschap "*De verenigde Vrienden*" nam zich voor feesten en plezier in de Sint-Pieterswijk te scheppen. De leden waren merendeels neringdoenden. Hun lokaal lag in het "Café Renaissance" in de Sint-Amandstraat. "*Kluitje bij*" (52) noemde zich zelf een spaarmaatschappij. Ze werd in 1882 opgericht als gevolg van een eigenaardig gebeuren.

Na een souper, ingericht door Van Swieten, de voorzitter van het liberale koorgenootschap "De Leie- en Scheldezones", gesticht in 1870, bleek dat verscheidene genodigden buiten de prijzen waren gevallen omdat de restaurantbediening mank liep. Toen besloten de aanwezigen elke week een "kluit" of 10 centimes te sparen om later een etentje te organiseren. Vandaar

---

(50) De Vriese, L., *De Lochte Genteneirs. Oostvlaamse Zanten*, 1931, p. 31-37.

(51) Vliegend blaadje, gedrukt bij Vandermeulen, Brabantdam 28, 1869.

(52) Van Wesemael, M., *Kluitje bij. "Oostvlaamse Zanten"*, 1956, p. 50-54.

de naam van deze groep. In 1897 werd, door een uitgebreid banket, het vijftienjarig bestaan gevierd. In 1912 volgde een tweede viering waarvoor een gedenkpenning werd vervaardigd. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd "Kluitje bij" ontbonden. Dat was ook het geval met een Meulesteeds gezelschap dat zich "*Leute in de Geute*" betitelde. De leden waren nogal gevarieerd: bakkers, metaalbewerkers, schrijnwerkers enz. en hun doel was eenvoudig: bierdrinken om ter meest. Men hoeft er geen tekeningetje bij te maken om te begrijpen dat deze "sociëteit" de oorlogspekelen niet overleefde...

BRONNEN

- Andelhof, E. - Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse Volksmaatschappijen. De papieren "Standaard" van de "Verenigde Kappers" (1901). *Oostvlaamse Zanten*, 1928.
  - Dit is de excellente kronijke van de Brahmisten ofte van den Gentschen Teerlingbak. *Oostvlaamse Zanten*, 1937, 1940.
- Avanti, (Roelandts, O.) - Een Terugblik (I, II, III). Bijdrage tot de Geschiedenis der Gentsche Arbeidersbeweging, Gent, 1931.
- Balthazar, H. - Het taalminnend Studentengenootschap "'t Zal wel gaan". Uit het verleden van de RUG nr. 3, Gent, 1977.
- Claeys, P. - Les médailles modernes (1792-1892), Gand, 1909.
  - Notes et Souvenirs, Gand, 1907.
  - Pages d'histoire locale gantoise, Gand, 1885-1894.
- De Bruyker, Chr. (sr.) - De Geschiedenis van de Multatulikring Gent. Van zijn Stichting af tot 1940. Gent, 1965.
- De Keyser, P. - Een onbekende bladzijde uit de geschiedenis van "De Fonteyne" te Gent. *Oostvlaamse Zanten*, 1928.
- De Poorter, R. - Sport en Folklore. De Gentse "Buffalo's". *Oostvlaamse Zanten*, 1949.
  - Sportvliegske. Bijnaam "De Buffalo's". *Oostvlaamse Zanten*, 1950.
- Destanberg, D. - Gent sedert 1831 (1831-1840), Gent, 1903.
- Deseyn, G. - De geschiedenis van het amusementsleven te Gent. *Gentse Vereniging voor industriële Archeologie en Textiel* (gepolycopieerde tekst), Gent, 1983.
- De Vriese, L. - De lochte Genteneirs. *Oostvlaamse Zanten*, 1931.
- Dolders, M. - Gemeentefeesten te Gent (1843-1857). Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, 1988-'89.
- Dubbele Wegwijzer van Gent - Vanaf 1830 tot 1914.
- Gentse Penningen 1780-1980. Tentoonstellingscatalogus Museum voor Volkskunde, Gent, 1989.
- *Ghendtsche Tydinghen*. Vanaf 1972 tot 1988.
- Goossens, E. - Het Toneellevens te Gent (1830-1871). Onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1983-1984.
- Heyse, M. - Kulturele uitingen van socialisten te Gent (1885-1905). Onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1973-'74.
- Laurent, F. - Les sociétés ouvrières à Gand, Gand, 1883.
- Lievewrouw-Coopman, L. - Een teerlingspel in Gent, Gent, 1951.
- Moulin-Coppens, J. - De geschiedenis van het oude Sint-Jorisgilde te Gent, Gent, 1982.

- Stadsarchief Gent (S.A.G.) - Collectie porseleinkaarten: Sociétés sportives.
  - Inventaris W.XXII. 19de-eeuwse Gentse Maatschappijen, afdeling W.3.
  - Politiearchief 19de eeuw. Reeks R, VI, nrs. 782, 783, 784-789, 791, 793.
- Steels, M. - Gent in 1869. *Ghendtsche Tydinghen*, 1980.
  - Geschiedenis van het stedelijk onderwijs te Gent, 1828-1914, Gent, 1978.
- *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, Gent, 1985.
- Vanschoenbeek, G. - Mijnheer Emiel. Leven en werk van Emiel Moyson (1838-1868), Gent, 1988.
- Van Wesemael, M. - Kluitje bij. De geschiedenis van een Gentse Spaarmaatschappij. *Oostvlaamse Zanten*, 1956.
- Verbauwen, P. - Ons Vlaamsch Toneel te Gent. *Geschiedkundige Verzameling*, Gent, 1912.
- Verriest, G. - Het lyrisch Toneel te Gent. Van de oorsprong tot op heden. *Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen*, Gent, 1966.
- Voisin, A. - Guide de Gand. Précis de l'histoire civile, monumentale et statistique des Gantois, Gand, s.d.

INHOUD

Inleiding

Gevarieerde Verenigingen

- I. High-Society clubs
- II. Wetenschappelijke en algemeen-culturele maatschappijen
- III. Filantropie
- IV. Artistiek gerichte verenigingen
  - a/ Schone Kunsten
  - b/ Taal, letterkunde, bibliotheken
  - c/ Toneel en lyrische kunst
  - d/ Fanfare- en harmoniegezelschappen
  - e/ Koorverenigingen
- V. Opvoeding en arbeidersontwikkeling
- VI. Sportverenigingen
  - a/ Schermen
  - b/ Turnen
  - c/ Handboogschieten
  - d/ Kruisboogschieten
  - e/ Blaaspijpschieten
  - f/ Schieten met vuurwapens
  - g/ Paarden- en hondenrennen
  - h/ Roeien en zeilen
  - i/ Zwemmen en vissen
  - j/ Voetbal
  - k/ Rijwielsport
  - l/ Gemotoriseerde sport
- VII. Ontspanningsverenigingen
  - a/ Bolspeel
  - b/ Duivensport en vogelliefhebbers
  - c/ Teerlingspeel, kaarten en pijproken
  - d/ Gezelligheids- en festiviteitenclubs

Bronnen

Lode HOSTE